

COMUNICARE ȘI CULTURĂ CULTURA COMUNICĂRII

LIBERTATE, RESPONSABILITATE, RĂSPUNDERE

Conf. univ. dr. Constantin ALBUȚ
Universitatea Tehnică „Gheorghe Asachi”, Iași

Abstract: *The concept of liberty, responsibility and judicial constraint have sense when reported to the social and human activity; they reflect the action background specific for the social determination, within the subjectivity way appear in some limits prescribed by the social normativity.*

1. Libertate și responsabilitate

Dinamica societății este expresia împletirii dintre factorii materiali, obiectivi și factorii subiectivi. Legitățile care guvernează procesele sociale sunt rezultatul acțiunii oamenilor animați de interese și capabili de răspunderi proprii. În aria acțiunii faptelor și comportamentelor se configurează categoria responsabilității omului, aceasta desemnând un act de angajare a individului în realizarea anumitor obiective dar și asumarea răspunderii pentru rezultatul acestor acțiuni. “Ca ființă socială - spune Andrei Roth, omul este responsabil pentru orice acțiune a sa, în fața colectivităților sociale concrete în care trăiește, care-i constituie mediul vital în care-și desfășoară activitatea”¹. Conceptul responsabilității se raportează la aria libertății de acțiune a omului, respectiv la corelația praxiologică născută din raportarea libertății la necesitate. Într-adevăr, “libertatea se poate defini ca acțiune orientată, prin care oamenii, în cunoștință de cauză, aleg o situație din evantaiul de posibilități, în funcție de nevoile și aspirațiile lor, dar nu în discordanță cu necesitatea obiectivă. Libertatea nu se opune necesității, dar nu se reduce la necesitate, ea presupune cunoașterea acesteia în vederea potențării eficiente a acțiunii.”² Nicolae Popa subliniază că: “*Libertatea omului ni se înfățișează dintr-un întreg punct de vedere: libertatea în raport cu natura înconjurătoare, libertatea în raport cu societatea, cu sistemul relațiilor sociale și libertatea omului în raport cu sine însuși*”³.

Libertatea de a alege și a decide stă la baza responsabilității, lipsa de libertate sau constrângerea care nu stă în puterea omului, spune Aristotel, anulează orice responsabilitate. În câmpul determinării sociale, responsabilitatea este o dimensiune fundamentală a libertății umane, ea regăsindu-și împlinirea în aria acțiunii și a faptelor sociale.

Libertatea implică cunoașterea legităților naturale și sociale și desfășurarea unor acțiuni în aria acestei necesități, în vederea realizării unor scopuri. Fiind legată întotdeauna de cunoașterea necesității și legității domeniului în care omul acționează, libertatea are un caracter concret-istoric, și, prin urmare, nu poate fi vorba de o libertate absolută, ci de o libertate și o responsabilitate concret determinate.

Caracterul concret al libertății și responsabilității rezultă și din faptul că în actele de decizie și angajare, în declanșarea și susținerea unei acțiuni există posibilitatea de alegere între diferite alternative, deci există șansa alegerii căii de acțiune, care întrunește condițiile legalității dar și ale eficienței. Corelația dintre individ și societate exprimată prin conceptul de libertate este subliniată de Dimitrie Gusti; el arată că: “*libertatea nu are nimic comun cu anarhia. Adevărata libertate este o voință a persoanei ori a unităților sociale supuse voluntar intereselor superioare ale națiunii. De aceea, problema fundamentală a organizației sociale este de a asigura cât mai bine posibil echilibrul*

¹ Roth, Andrei, *Individ și societate*, București, Editura Politică, 1986, p. 221.

² *Filosofie*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1975, p. 229 și urm.

³ Popa, Nicolae, *Prelegeri de sociologie juridică*, Universitatea din București, 1983, p. 198.

*stabil între tendințele individuale și cele sociale, prin fluxul și refluxul acestor două forțe: autoritatea și libertatea*⁴.

Privind sistemul raporturilor existențiale, prin care omul ființează ca subiect activ, libertatea poate fi analizată din trei puncte de vedere: al necesității naturale, al necesității sociale și al necesității umane. Aria acțiunii și comportamentului uman vizează toate aceste tipuri de necesitate și configurează tipuri distincte de responsabilitate. În raport cu tipul de colectivitate umană, precum și cu tipurile de activitate, responsabilitatea socială poate avea forme ca: responsabilitatea civilă, profesională, familială, națională ș.a.m.d. În literatura de specialitate se subliniază faptul că responsabilitatea socială se deosebește de conceptul de răspundere socială, întrucât prima presupune acceptarea de către agenți ai sistemului de norme, ca un temei convingător pentru desfășurarea unei acțiuni eficiente. Răspunderea socială se bazează și ființează prin autoritatea normelor sociale, este un raport impus de societate. Conceptul de răspundere este mai ales de ordin normativ și în mod prioritar de ordin juridic¹.

Privind libertatea sub aspect juridic, Mircea N. Costin subliniază următoarele: *“Pentru ca o persoană fizică să devină subiect al răspunderii juridice este necesar ca aceasta să acționeze în mod liber atunci când încalcă norma juridică. A fi liber înseamnă a acționa în cunoștință de cauză, a-ți propune scopuri realizabile și, totodată, a decide care anume acțiune este necesară pentru îndeplinirea lor”*².

2) Responsabilitate și răspundere

Preocupări de cercetare a responsabilității, mai ales din punct de vedere etic, întâlnim la A. Bayet³. El este de părere că cerințele intime ale societății și ale individului susțin deopotrivă comportamentul obișnuit al omului cât și comportamentul său juridic. Pornind de la ideea că anomaliile comportamentale, cât și unele infracțiuni, sunt cauzate de anumite dereglări ale mecanismelor sociale, este de părere că trebuie influențate aceste mecanisme dereglate pentru a se înlătura aceste comportamente deviate.

Problema responsabilității, îndeosebi a răspunderii, va sta în preocuparea lui Paul Fauconnet⁴ care, în spiritul viziunii sociologice a lui Durkheim, va căuta să abordeze această problemă. El consideră că răspunderea omului decurge din contextul sau situația în care se află la un moment dat. Răspunderea este un fapt social și se încadrează în sistemul reprezentărilor colective, ea putând fi absentă ca o realitate manifestă. După Fauconnet, răspunderea cuprinde “reguli ale responsabilității” care sunt norme prestabilite de colectivitate și conștiință, respectiv sentimentul pe care agentul îl are despre responsabilitatea sa. Conștiința responsabilității este un fenomen social; el cuprinde nu numai convingerea subiectivă a individului, ci și aria de semnificare a dreptății, justiției și a adevărului.

În viziunea lui Paul Fauconnet, normele sociale cuprind două laturi, în strânsă corelație, și anume: responsabilitatea și sancțiunea. Trebuie să subliniem faptul că atunci când sociologul francez vorbește despre responsabilitate, el are în vedere, mai ales, răspunderea individului. El consideră că habitaturile colective din care este alcătuită societatea cuprind și sisteme normative ce au rolul de a orienta comportamentul colectiv și individual, fixând în același timp și cadrele binelui, a permisului, dar și cele ale răului, ale nepermisului. Pornind de la ideea că solidaritatea membrilor unei colectivități este dată de sistemul de credințe ale acesteia, el consideră că responsabilitatea are rolul de a menține și întări acest sistem, ea având statutul unei veritabile instituții sociale. Dacă slăbirea credinței duce la disoluție și moarte, spune Fauconnet, sancțiunea este cea care vitalizează credința și existența socială⁵. Individul în societatea primitivă, nediferențiată în clase și grupuri sociale, suportă din exterior sistemul normativ al colectivității; însă în societatea modernă, stratificată în clase și grupuri, responsabilitatea se individualizează.

Manifestându-se sub diferite forme (morală, politică, juridică etc.), răspunderea socială are o serie de aspecte comune, dar și o serie de note specifice. Astfel, răspunderea politică și cea juridică

⁴ Gusti, Dimitrie, *Opere*, vol. I., București, Editura Academiei, 1968, p. 368.

¹ Florea, Mihai, *Responsabilitatea acțiunii sociale*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1976, p. 76.

² Costin, N. Mircea, *Răspunderea juridică în dreptul RSR*, Cluj, Editura Dacia, 1974, p. 120.

³ Vezi: Bayet, Alfred, *La morale scientifique*, Felix, Alcan, Paris, 1905.

⁴ Fauconnet, Paul, *La responsabilite*, deuxième edition, Paris, Alcan, 1928.

⁵ *Ibidem*, p. 226.

sunt implicate în cadrul relațiilor politice și juridice; răspunderea morală este caracteristică întregii vieți sociale a omului, și aceasta, deoarece, *“ca subiect moral, omul este răspunzător pentru ceea ce face sau a făcut în măsura în care conduita sa este expresia autodeterminării sale libere și conștiente”*⁶.

*“Prin răspundere morală, spune Ioan Grigoraș, înțelegem capacitatea omului de a se angaja conștient, în concordanță cu posibilitățile sale, ca subiect moral, de a-și asuma anumite îndatoriri, de a le îndeplini corect și de a-și lua asupra sa urmările îndeplinirii sau ale neîndeplinirii corecte a îndatoririlor”*⁷.

Desigur, în orice domeniu al vieții sociale, răspunderea socială a omului se întrepătrunde cu răspunderea morală. Totuși, dacă răspunderea juridică sau politică, de exemplu, presupun structuri instituționalizate și norme precise, stabilite prin legi sau statute de funcționare, răspunderea morală, deși nu poate fi comensurată, ea poate acționa cu multă putere, deoarece *“sancțiunea de conștiință este mult mai intensă și mai profundă ca efect, mai dureroasă și mai greu de ispășit decât oricare altă sancțiune. Cu atât mai dureroasă este această sancțiune cu cât ea vine din partea propriei conștiințe care, neîndurătoare, nu se poate scuza sau justifica în fața societății”*⁸.

În sociologia juridică delimitarea conceptelor de responsabilitate și răspundere este importantă, deoarece aceste concepte au în vedere fenomene ce caracterizează interacțiunea individului cu societatea. Altfel spus, responsabilitatea și răspunderea sunt forme ale raportării individului față de normele sociale, și îndeosebi față de normele juridice. Reprezentând factori de organizare a acțiunilor umane, normele de conduită fixează limitele libertății de acțiune a indivizilor, deci le reglementează comportamentul, însă modalitățile prin care are loc această reglementare poate cuprinde două aspecte: primul se referă la interiorizarea conștiinței, benevolă a normelor sociale, și, prin urmare, este vorba de responsabilitate; al doilea aspect se referă la neconformarea conduitei individului la normele sociale și acest lucru generează răspunderea juridică în diferitele ei forme, care determină cadrul de aplicare și de realizare a sancțiunilor juridice.

3) Răspunderea juridică

În literatura juridică, sensul cel mai răspândit pe care îl implică conceptul de răspundere juridică este legat îndeosebi de obligația celui ce a încălcat o normă de drept, de a răspunde pentru acest fapt, deci de a suporta o sancțiune juridică. Henri Lalou consideră că termenul de responsabilitate provine din latinescu *“spondeo”* (*spondeo, ere,-* a promite solemn, a garanta), care în dreptul roman vechi desemna obligația debitorului față de creditorul său, obligație care era stabilită prin contract.

El ajunge la concluzia că atât noțiunea de responsabilitate în general, cât și cea civilă în particular, implică ideea de obligație în reparațiune, obligație care apare dintr-un delict sau dintr-un cvasidelict⁹.

Într-un mod asemănător va proceda și Rene Savatier în definiția răspunderii civile; după el *“responsabilitatea civilă este obligația ce incumbă unei persoane de a repara paguba cauzată alteia prin fapta sa sau prin fapta persoanelor ori lucrurilor ce depind de această persoană”*¹⁰. Este de subliniat faptul că această înțelegere a răspunderii civile ca obligație a autorului faptei ilicite civile de a suporta o sancțiune civilă este transpusă și în domeniul dreptului penal; astfel, în doctrina italiană, răspunderea penală este considerată ca fiind obligația de a suporta consecința juridică a infracțiunii.

În literatura juridică de la noi este subliniată ideea corelației dintre răspunderea juridică și obligația de a suporta o sancțiune juridică. Într-adevăr, răspunderea juridică implică obligația de a suporta o sancțiune juridică; în acest sens, răspunderea penală, răspunderea civilă, răspunderea administrativă etc., reprezintă specii ale răspunderii juridice ce aparțin dreptului penal, civil și administrativ.

⁶ Grigoraș, Ioan, *Personalitatea morală*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1982, p. 197.

⁷ *Ibidem*, p. 198.

⁸ *Ibidem*, p. 205.

⁹ Lalou, Henri, *La responsabilité civile, Principes élémentaires et applications pratiques*, Paris, 1928, pp.1-3.

¹⁰ Savatier, Rene, *Traité de la responsabilité civile en droit français*, Tome I, Paris, 1993, p. 1.

Răspunderea juridică are un caracter complex și nu se reduce la unul dintre elementele constrângerii de stat. Mircea N. Costin este de părere că noțiunea de răspundere juridică exprimă un complex de drepturi și obligații. Delimitarea răspunderii juridice trebuie făcută avându-se în vedere două elemente: faptul ilicit și sancțiunea juridică. “Ca atentat la ordinea de drept - spune Mircea N. Costin, faptul ilicit învederează disprețul autorului său față de bunurile, drepturile, interesele sau valorile protegute prin normele juridice. Sancțiunea juridică, prin specificul ei, materializează reacția societății față de un asemenea comportament”¹¹.

Prin urmare, un fapt ilicit va genera un raport juridic de aplicare a sancțiunii juridice, statul este subiectul activ, el fiind titularul unic al prerogativei de a se restabili ordinea de drept, și ca titular unic al forței de constrângere, el are dreptul de a aplica sancțiunea juridică.

Subiectul pasiv al raportului juridic de constrângere este autorul unor fapte ilicite, ce suportă consecințele faptelor sale. Sancțiunea juridică, pe care statul o aplică autorului faptei ilicite, constituie obiectul raportului de constrângere. În acest sens, Mircea N. Costin dă următoarea definiție răspunderii juridice: “Răspunderea juridică este complexul de drepturi și obligații conexe care - potrivit legii - se nasc ca urmare a săvârșirii unei fapte ilicite și care constituie cadrul de realizare a constrângerii de stat, prin aplicarea sancțiunilor juridice în scopul asigurării stabilității raporturilor sociale și a îndrumării membrilor societății în spiritul respectării ordinii de drept”¹².

Conceptele de libertate, responsabilitate și răspundere au sens raportate la acțiunea umană și socială; ele reflectă cadrul de manifestare specific determinismului social, în care subiectivitatea se poate manifesta în anumite limite prescrise de normativitatea socială.

Bibliografie:

1. Savatier, Rene, *Traité de la responsabilité civile en droit français*, Tome I, Paris, 1993;
2. *** *Filosofie*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1975;
3. Florea, Mihai, *Responsabilitatea acțiunii sociale*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1976;
4. Gusti, Dimitrie, *Opere*, vol. I., București, Editura Academiei, 1968;
5. Lalou, Henri, *La responsabilité civile, Principes élémentaires et applications pratiques*, Paris, 1928;
6. Popa, Nicolae, *Prelegeri de sociologie juridică*, Universitatea din București, 1983;
7. Roth, Andrei, *Individ și societate*, București, Editura Politică, 1986.

¹¹ Costin, N. Mircea, *op. cit.*, p. 28 și urm.

¹² *Ibidem*, p. 31 și urm.